

„KOUDEL HOŘÍ“. KORESPONDENCE JAROMÍRA ČELAKOVSKÉHO A JOSEFA KALOUSKA JAKO OBRAZ VZÁJEMNÉHO VZTAHU?

Bohumil Jiroušek

Korespondence jako zdroj informací na konci 19. století představuje nedocenitelný pramen k biografickým výkladům, často také tvoří podstatný výkladový materiál – jako doplněk k institucionálním fondům – i pro dějiny institucí, pro dějiny edičních podniků, kolektivních spisů apod. Na druhé straně někdy taková korespondence může z nejrůznějších důvodů absentovat. Např. rodinná korespondence se objevuje spíše zřídka, v dobách delšího odloučení, běžně si s těmi, s nimiž se setkáváme víceméně denně, nepíšeme, maximálně drobný vzkaz bezodkladného pracovního či informačního charakteru, osobní záležitosti si obvykle povíme osobně. To se často stává také mezi blízkými přáteli, zejména v případě, když se mají možnost pravidelně potkávat – na pracovišti, ale třeba také po práci – u oběda, u piva, při pravidelných schůzkách přátel v hostinci.

V české společnosti konce 19. století nijak výrazně nebyla uplatňována hra na velký salón,¹ v tomto směru jsme spíše uzavřenější, do domácnosti si vpouštíme jen někoho, ale hostince zcela jednoznačně nahrazovaly tyto salóny. Jak vzápětí pochopíme, Jaromíra Čelakovského a Josefa Kalouska pojilo přátelství, patřili k jedné skupině těch, kteří se pravidelně scházejí v hostinci, jsou těmi štamgasty, kteří mají svůj den v týdnu, scházejí se a absentují na těchto schůzkách jen zřídka – zejména nedovoluje-li to jejich aktuální zdravotní stav, odcestovali-li z Prahy, a pak samozřejmě v letních měsících, kdy univerzitní profesori obvykle odjížděli na letní byty mimo Prahu, na venkov s rodinou, někdy volený historiky tak, aby se s rekreací dal spojit archivní výzkum k tématu, jímž se zrovna zabývají.²

Jaromír Čelakovský (1846–1914) a Josef Kalousek (1838–1915) jsou téměř generačními vrstevníky, z hlediska jejich přátelství na konci 19. století rozdíl osmi let mezi roky jejich narození nehraje žádnou roli, ve středním a vyšším věku je tento rozdíl již nepodstatný, spojujícím prvkem naopak jednoznačně jsou obdobné zájmy – historické, kulturní, ale konec konců i politické, oba ještě patří ke generaci, která chce v dějinách dovršit ideály národního obrození, někdy je však znechucují samotní členové historické obce, kteří již nechtějí národní minulost jako nedotknutelnou svátost; výjimečně jsou pak ochotni ventilovat své kritické názory i veřejně.³

Třebaže Josef Kalousek a Jaromír Čelakovský působili každý na jiné fakultě, první na filozofické, druhý na právnické, jejich profesionální zájmy byly velmi podobné – patřilo k nim české státní právo,⁴ kolem něhož je v případě obou dvou výrazně rozložena jejich vědecká i publikační aktivita. Spojuje je však i – přes všechny rozdílnosti mezi oběma pojmenováními či obsahem jejich docentur a posléze profesur – obor jejich habilitačních a profesorských řízení, z něhož vyplývá také určitá problematičnost jejich postavení na jejich fakultách. Jaromír Čelakovský byl jmenován prvním profesorem českých právních

dějin,⁵ Josef Kalousek prvním profesorem českých dějin.⁶ Jakkoli šlo o profesury, které zdůrazňovaly výlučnost české univerzity, svým způsobem upozorňovaly na to, že existuje český národ a jeho minulost národní i státní, de facto ospravedlňovaly existenci české univerzity, šlo také o profesury, které neměly stejné či obdobné profesury na jiných univerzitách habsburské monarchie. Především z toho vyplývalo jejich nejasné postavení, nevyučovaly předměty, které byly povinnou součástí státních zkoušek, neočekávalo se tak jejich členství ve zkušebních komisích...

Situace se samozřejmě zásadně změnila až rokem 1918, kdy po vzniku Československa budou české, resp. československé, (právní) dějiny hlavním předmětem. To však bude až po smrti Jaromíra Čelakovského i Josefa Kalouska. Z hlediska tradice oboru však je podstatné, že jak Josef Kalousek, tak Jaromír Čelakovský byli silnými osobnostmi, dokázali své obory prosadit i v relativně nepřátelském prostředí – ani jeden z nich nemiloval konflikty, spíše se oba snažili o jakýsi konsensus, na druhé straně velmi výrazně ovlivnili českou vědu, mj. i schopností domlouvat se s politickými kruhy, zejména ve staročeské straně, neopominutelné jsou také jejich přátelské vztahy k Wáclawu Wladiwojowi Tomkovi, jenž byl i jejich učitelem.⁷

Jaromír Čelakovský a Josef Kalousek se v posledních letech života nejčastěji scházeli – s celou společností, v níž bývali Alois Jirásek, Karel Václav Rais či Vojtěch Jaromír Nováček – v sobotu večer v nádražní restauraci na nádraží císaře Františka Josefa I. (Wilsonovo, hlavní nádraží),⁸ sobotních odpolední tak rádi využívali k dalším schůzkám, které měly už veskrze pracovní charakter – v sobotu například zasedala I. třída ČAVU,⁹ v sobotu se konávaly porady komise pro vydávání edice *Archiv český*, kterou řídil Josef Kalousek, do níž však výrazně přispíval také Jaromír Čelakovský, spolupracovali také při edici *Fontes rerum bohemicarum* apod.¹⁰

Vzájemná korespondence mezi Jaromírem Čelakovským a Josefem Kalouskem je tak nebohatá,¹¹ třebaže můžeme podle obsahu korespondence usuzovat na to, že snad několik listů se ztratilo či bylo založeno do jiných složek, resp. s největší pravděpodobností bylo poskytnuto sazečům v tiskárnách, zejména pro úpravu korektur *Archivu českého*.¹² Celkem pouhých 19 dochovaných kusů dopisů, dopisnic a vizitek pokrývá dlouhé období let 1875–1912, fakticky od jejich mládí, respektive počátku jejich archivních či univerzitních kariér, až po samý skloněk života, do doby, kdy postupně opouštějí některé komise a chtějí se soustředit už jen na dokončení rozdělaných prací – s vědomím toho, že času na práci jim už zbývá relativně málo, i když asi ještě netušili, jak málo to už ve skutečnosti bude.

Slovní spojení „*koudeľ hořít*“, použité v názvu tohoto příspěvku a vycházející z dopisu Josefa Kalouska Jaromíru Čelakovskému,¹³ asi nejvýrazněji charakterizuje vlastní obsah vzájemné korespondence – listy, písemně, se vyřizují věci, které jedna či druhá strana považuje za bezodkladné, nutné řešit aktuálně, urychleně, vždyť pošta se tehdy po Praze doručovala několikrát denně. Běžné informace, pokyny, domluvy, které úplně nespěchají, se naopak řešily při schůzkách – pracovních i soukromých, o nich toho tak mnoho nevíme, resp. v některých případech je můžeme alespoň rámcově sledovat ze zápisů schůzí či z poznámek, které si jako deníky oba protagonisté vedli.¹⁴ Ani pak však víceméně nevyprávějí o podstatě přátelství mezi Jaromírem Čelakovským a Josefem Kalouskem.¹⁵

Korespondence Josefa Kalouska s Jaromírem Čelakovským se zdá být otevřenější ze strany Josefa Kalouska, je také obsáhlejší, vyznačující se osobnějším tónem, naopak Jaromír Čelakovský je i tady – jako v celém svém životě – uzavřenější,¹⁶ což ovšem nebránilo

přátelským vztahům mezi oběma muži. Dopisy, které svědčí o jejich intenzivnějších kontaktech, se objevují až okolo roku 1888, v souvislosti se spoluprací na vydávání jednotlivých svazků *Archivu českého*, kdy Jaromír Čelakovský uvažoval, zda v rámci edice – už od dob Františka Palackého chápané jako zpřístupňování jazykově českého materiálu – může otisknout také latinské a německé listiny.¹⁷ Tato spolupráce pokračovala po řadu let, fakticky po desetiletí až do jejich smrti, třebaže Josef Kalousek od roku 1912 ustupoval ze scény,¹⁸ zřejmě kvůli svému zdravotnímu stavu („*dvoje schůzka za sebou bylo by na mé slabé nervy mnoho*“¹⁹), kdy už nechtěl pro *Archiv český* plnit jiné úkoly, než dokončovat svou sbírku *Řády selské a instrukce hospodářské*, jejíž první svazek vydal v roce 1905 a dokončoval ji fakticky do konce svého života, jakkoli část dodatků již do své smrti vydat nestihl.²⁰ Jeho zhoršující se zdravotní stav v letech 1913–1914 ho vyřazoval z běžného života, podobně však na tom byl i Jaromír Čelakovský,²¹ nakonec dříve zemřel mladší Jaromír Čelakovský, v akademickém roce 1911/1912 svým způsobem – jako rektor univerzity – na vrcholu kariéry.²²

O přátelských vztazích mezi Jaromírem Čelakovským a Josefem Kalouskem svědčí zejména dopis Josefa Kalouska z 22. prosince 1911, v němž se Josef Kalousek, jako tehdejší předseda I. třídy ČAVU, staral o možnosti vydání rektorské inaugurační přednášky Jaromíra Čelakovského z 9. listopadu toho roku.²³

Z pohřbu Josefa Ladislava Píče, jehož lze v jistém slova smyslu označit za oběť rukopisného boje,²⁴ nešel Josef Kalousek domů, ale zamířil za Zikmundem Wintrem, sekretářem I. třídy ČAVU,²⁵ jenž také patřil k přátelům Jaromíra Čelakovského,²⁶ aby se s ním poradil o možnosti vydání rektorské přednášky Jaromíra Čelakovského v *Rozpravách ČAVU*:²⁷ „*Winter navrhuje tento způsob. Abyste svou přednášku odevzdal v kanceláři Akademie, odtamtud ji mají poslati hned ke mně, já na ni napíši ex presidio imprimatur, kancelář ji očísluje a pošle hned do tiskárny se vzkazem, že sekretář žádá, aby se vytiskla bez odkladu, potom v lednové třídní schůzi se to oznámí a schválí, že jsme tímto způsobem urychlili neb uspíšili tisk o 3 neděle. Winter myslí, že proti tomu nebude námítky a že tiskárna to může vykonat za týden.*

Dále jest moje mínění, o němž jsem s Wintrem nemluvil, že hlavní titul té rozpravy musí oznamovati předmět, jehož se týče, a že podtitul méně do oka padající měl by oznamovati, že jste to přednášel při své installaci rektorské.“²⁸

Pomoc s vydáním rektorské přednášky byla nepochybně osvědčením jejich přátelství, budou se i nadále potkávat při jednáních ČAVU, jejich zhoršující zdravotní stav však už bude uzavírat jejich životní pouť...

Autor děkuje za podporu Grantové agentury ČR, projekt 15-03346S.

Poznámky

¹ K nejvýraznější výjimce SAK, R.: *Salon dvou století. Anna Lauermanová-Mikschová a její hosté*. Praha – Litomyšl, Paseka, 2003; LORENZOVÁ, H. – PETRASOVÁ, T. (edd.): *Salony v české kultuře 19. století*. Praha, KLP, 1999; dále viz WILHELMY, P.: *Der Berliner Salon im 19. Jahrhundert (1780–1914)*. Berlin – New York, de Gruyter, 1989; NOVOTNÝ, V. (ed.): *Hospody a pivo v české společnosti*. Praha, Academia, 1997.

² Lze to sledovat na volbě prázdninových pobytů např. u historiků Antonína Rezka či Jaroslava Golla, samozřejmě také Josefa Kalouska.

- 3 Srov. VELEK, L.: Jaromír Čelakovský (1846–1914). Krátký životopis. In: ČELAKOVSKÝ, J. (Velek, L. – Velková, A. ed.): *Moje zápisky 1871–1914*. Praha, Archiv hlavního města Prahy – VCDV, 2004, s. 21; JIROUŠEK, B.: Josef Kalousek v zákulisí sporu o Rukopisy (80. léta 19. století). Několik poznámek k tématu. In: BLÜMLOVÁ, D. – JIROUŠEK, B. (edd.): *Čas pádu Rukopisů*. České Budějovice, Jihočeská univerzita, 2004, mj. s. 143.
- 4 KAVKA, F. – PETRÁŇ, J. (edd.): *Dějiny Univerzity Karlovy III* (ed. svazku Havránek, J.). Praha, Univerzita Karlova, 1997, s. 225–226.
- 5 KUTNAR, F. – MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha, NLN, 2009, s. 429. K Jaromíru Čelakovskému srov. též VELEK, L.: Respektující rivalita: Jaroslav Goll a Jaromír Čelakovský na mocenském poli české historiografie. In: JIROUŠEK, B. – BLÜML, J. – BLÜMLOVÁ, D. (edd.): Jaroslav Goll a jeho žáci. České Budějovice, Jihočeská univerzita, 2005, s. 193–242; HLAVÁČKA, M.: Historik a archivář Jaromír Čelakovský (1846–1914). Pokus o psychografii. In: *Růže stolistá. F. L. Čelakovský 1799–1999*. Strakonice, Muzeum středního Pootaví, 1999, s. 166–170.
- 6 K němu zvl. JOSEK, O.: *Život a dílo Josefa Kalouska*. Praha, Historický spolek, 1922; rozbor díla přinesl též PEKAŘ, J.: Josef Kalousek. *Český časopis historický*, 22, 1916, s. 1–16.
- 7 V Tomkových pamětech se nicméně mnohem častěji objevuje Josef Kalousek, k němuž Tomka nepochybně vázal bližší vztah – viz TOMEK, W. W.: *Paměti z mého života*. Praha, Řivnáč 1905. W. W. Tomek vyučoval nejen studenty filozofické, ale také studenty právnické fakulty. K němu zvl. ŘEZNÍK, M. (ed.): *W. W. Tomek, historie a politika (1818–1905)*. Pardubice, Univerzita Pardubice, 2006.
- 8 ČELAKOVSKÝ, J.: *Moje zápisky*, s. 287, pozn. editorů (L. Velek – A. Velková edd.). Srov. též Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP) Praha, fond Jaromír Čelakovský, J. Kalousek J. Čelakovskému, Praha 23. 10. 1910.
- 9 K jejím dějinám zvl. POKORNÝ, J.: *Odkaz Josefa Hlávky*. Praha, Academia, 2008.
- 10 LA PNP Praha, J. Kalousek J. Čelakovskému, 24. 3. 1909 (poštovní razítko na dopisnici), tamtéž, Praha 3. 3. 1903.
- 11 Vzájemná korespondence obsahuje 14 kusů (dopisy, dopisnice, navštívenky) odeslaných Josefem Kalouskem Jaromíru Čelakovskému (LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský) a 5 kusů odeslaných Jaromírem Čelovským Josefu Kalouskovi (Archiv Národního muzea – dále ANM – Praha, fond Josef Kalousek).
- 12 LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, kde jsou uloženy také dva dopisy J. Kalouska jiným osobám (J. Teigemu a tiskárně J. Grégra) o úpravách korektur.
- 13 LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, J. Kalousek J. Čelakovskému, Praha 26. 2. 1911, v souvislosti s nutností, aby komise pro udělení ceny z Turkovy nadace zasedla ještě před schůzí muzejního výboru.
- 14 Deníky Jaromíra Čelakovského editovali Luboš a Alice Velkovi (viz pozn. 3), deníkové zápisy Josefa Kalouska jsou uloženy v jeho fondu v ANM Praha.
- 15 Připomenout bychom měli alespoň kondolenci Jaromíra Čelakovského rodině Kalouskových k úmrtí Sávy Chilandance (Kalouskův švagr Slavibor Breuer – athoský mnich Sáva Chilandarec), resp. poděkování za kondolenci – LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, J. Kalousek J. Čelakovskému, Praha 29. 1. 1912.
- 16 Viz VELEK, L.: Jaromír Čelakovský, s. 22, kde hovoří o Čelakovského „s jistými těžkostmi přemáhané dobrovolné uzavřenosti“; srov. též HLAVÁČKA, M.: Historik a archivář.
- 17 ANM Praha, fond Josef Kalousek, J. Čelakovský J. Kalouskovi, Praes Trebonae 8. Juli 1888.
- 18 Na univerzitě své působení ukončil již před tímto datem, při dovršení sedmdesátého roku, dokonce bez čestného roku navíc, zato s titulem dvorního rady, právě ze zdravotních důvodů.
- 19 LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, J. Kalousek J. Čelakovskému, Praha 30. 1. 1912.
- 20 Tamtéž. Viz též RYANTOVÁ, M.: Josef Kalousek a počátky českého agrárního dějepisectví. In: *Podíl Františka Kutnara a agrárního dějepisectví na formování obrazu české minulosti*. Semily, Státní okresní archiv 1998, s. 16–42.
- 21 VELEK, L.: Jaromír Čelakovský, s. 48.
- 22 ČELAKOVSKÝ, J.: *Moje zápisky*, s. 319, zápis 27. června 1911: „byl jsem zvolen za rektora univerzity. Filozofové chtěli Vejvodovského, ale propadli. Musím nyní pracovati na instalační přednášce, a tím ostatní práce zase se posunou. Volím promluvit i o poměru občanského zákoníku k českému právu.“ Rektorského úřadu se ujal 23. 9. 1911 (tamtéž, s. 322).
- 23 Tamtéž, s. 324, zápis 9. listopadu 1911. LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, J. Kalousek J. Čelakovskému 22. 12. 1911.
- 24 Srov. JUKL, J. – JUKL, O. – KARPÍŠKOVÁ, P. (edd.): Denní zápisky Dr. J. L. Píče o cestě do Paříže a Milána za paleograficko-chemickou zkouškou rukop. Královodvorského. In: *Čas pádu Rukopisů*, s. 179–187.
- 25 LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, J. Kalousek J. Čelakovskému, Praha 22. 12. 1911.
- 26 ŠIMÁK, J. V.: Zikmund Winter. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 20, 1912, s. 102.
- 27 ČELAKOVSKÝ, J.: O účasti právníkův a stavů ze zemí českých na kodifikaci občanského práva rakouského. Praha: ČAVU, 1911.
- 28 LA PNP Praha, fond Jaromír Čelakovský, J. Kalousek J. Čelakovskému, Praha 22. 12. 1911.

“Oakum is Burning”. The Correspondence between Jaromír Čelakovský and Josef Kalousek as an Image of Their Mutual Relationship?

Bohumil Jiroušek

Summary

This contribution draws attention to friendly connections between Jaromír Čelakovský who was a historian of Czech law (a professor of the faculty of law at the university in Prague) and Josef Kalousek, a professor of Czech history at the faculty of arts. Their friendship was also supported by their shared interests, especially in Czech state law. There was also a connection through the difficult position of their branches at both their faculties as Czech history or Czech history of law (their fields of study) were not compulsory lectures during the Hapsburg era and they were not included in the state final exams.

The contribution is characterized by a quotation coming from Josef Kalousek's letter to Jaromír Čelakovský: “Oakum is burning”. This expression means speed or pressing matters in Czech language. It symbolizes the correspondence because there are solved only urgent issues (editing the texts, typesetting etc.) as they met every Saturday evening in a restaurant to settle all other questions. A part of their friendship was also characterized by Josef Kalousek's concern to publish Jaromír Čelakovský's rectorial speech which is discussed at the end of the contribution.

Translated by Dalibor Vácha